

DOI: <https://doi.org/10.15407/np.59.314>

УДК 002.2(477)"16/17"

Юлія Шустова,

кандидат історичних наук, доцент, ORCID 0000-0002-8909-4976,
доцент кафедри допоміжних історичних дисциплін і археографії
Російського державного гуманітарного університету,
старший науковий співробітник Науково-дослідницького відділу рідких книг
Російської державної бібліотеки

Міуська площа, 6, м. Москва, 125993, Російська Федерація

shustova@yandex.ru

Tel.: +7 (495) 6060148

**ПРОВЕНІЄНЦІ В ПРИМІРНИКАХ
ГРАМАТИКИ МЕЛЕТІЯ СМОТРИЦЬКОГО (ЕВ'Є, 1619)
ІЗ ЗБІРКИ РОСІЙСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ БІБЛІОТЕКИ**

Слов'янська Граматика Мелетія Смотрицького (Ев'є, 1619) є найважливішою науковою та навчальною працею, що вплинула на розвиток освіти, науки, культури в XVII–XVIII ст. Примірники першого видання твору Мелетія Смотрицького мають велике наукове значення. Російська державна бібліотека має найбільше число примірників цього видання. Тут зберігається дев'ять примірників Граматики 1619 р. У статті розглядаються ці примірники, дається опис екслібрисів, маргіналій, палітурок. Окремо слід виділити запис 1664/1665 р., який було зроблено від імені келаря Троїце-Сергієвої лаври Симона Азар'їна. В числі записів XVIII ст. заслуговує уваги повідомлення про купівлю книги у Ростові за 1 рубль 20 копійок. Примірники раніше належали великим монастирським збіркам (Троїце-Сергієвій лаврі, Ніловій пустині, старообрядницької громаді Рогожского кладовища), бібліотекам (Рум'янцевському музею, Пруській королівській бібліотеці), бібліофілам В. М. Ундольському, О. І. Маркушевичу. Робиться висновок про побутування книги у XVII–XX століттях.

Ключові слова: Мелетій Смотрицький; слов'янська граматика, кириличні стародруки, побутування примірників.

У 1619 р. в друкарні Віленського братства Свято-Духівській церкві в Ев'є була надрукована Граматика слов'янська («Граматікі славенскіа правільное свнтагма») Мелетія Смотрицького бл. (1577–1579)–(1633–1634). Ця праця стала знаковим явищем слов'янської культури, відігравала важливу роль в освіті, науці і просвітництві XVII–XVIII ст. Вона є видатним твором давнього слов'янського мовознавства, видатного твору східнослов'янського мовознавства. Книга отримала широке поширення в слов'янському світі, і перш за все стала основним посібником для вивчення слов'янської мови в православних школах Речі Посполитої. Також праця Мелетія Смотрицького користувалася попитом і в інших країнах, про що свідчать її перевидання в Москві у 1648 і 1721 рр. та у Валахії (Снагов, 1697).

Дослідженню біографії Мелетія Смотрицького, його головної праці – «Граматіки», присвячена значна література вчених різних країн. Серед найзначніших досліджень треба зазначити роботи: Н. О. Засадкевича [5], Е. Макарушки [12], А. С. Осиньського [15], Т. Грабовського [27], І. Житецького [4], І. Федішина [21], К. С. Прокошиної [19], М. М. Соловія [20], В. В. Німчука [14], П. К. Яременко [22], Д. А. Фріка [24; 25; 26], В. Г. Короткого [9; 10], П. Кральнока [11] та інших. Огляд історіографії вивчення діяльності Мелетія Смотрицького присвячена стаття Т. Возної [3, с. 57–68].

«Граматика» Мелетія Смотрицького, видана в Ев'є в 1619 р. зберігалася в багатьох книгозховищах світу, що відзначено в численних каталогах. Але досі немає комплексного дослідження примірників, що дійшли до нашого часу. Тому однією із задач вивчення пам'ятки – є введення до наукового обігу опису примірників, що збереглися, і які дозволять робити виставки про географію їх розповсюдження; власників та читачів; ціни за які купували книгу та інші аспекти функціонування «Граматіки» 1619 р. у культурі.

Працював Мелетій Смотрицький над Граматикою протягом 1614–1618 років. Її вихід із друку передбачався у 1618 р., проте книга вийшла у наступному, 1619 році. Це відображено у двох титульних аркушах, які відомі в примірниках Граматики, що збереглися до сьогодні. Треба зазначити, що є екземпляри як з одним титульним листом (більшість з них з датою 1619 року і зазначенням місця видання «в

Свю»), так і з обома. Порівняння примірників з різних книгосховищ показало, що мова йде про одне видання. Спочатку було надруковано титульний аркуш з датою 1618 року і без позначення місця видання, а пізніше – титул з датою виходу книги 1619 року і позначення місця друку – Єв’є і авторською передмовою «Учителемъ школнымъ авторъ» [28, с. 28, 54; 23, № 3, с. 683–685; 7, с. 76–77; 14, с. 7–111]. До таких же висновків дійшла А. С. Зьорнова, яка вивчала вісім примірників, які зберігаються у Російській державній бібліотеці.

Наведемо тексти обох титульних аркушів:

Початковий титульний аркуш, 1618 р.	Фактичний титульний аркуш, 1619 г.
<p>ГРАММАТИКИ Славенскиа правилное Сѡнтагма, Потщаніемъ Многогрѣшнаго Мні ха Мелетїа Смотрискога, в Кої новїи Братства Церковнаго Вилен скаго, при храмѣ сошествїа Пре с(вя)таго и животвращаго Д(у)ха, на зданномъ странствующаго снискан ное и прижитое: Лѣта Ѡ воплощенїа Б(о)га Слова 1618. Правашу Ап(о)с(то)лскїй престоль великиа Божиа Константінопол скиа Церкви Вселенскому Патріарсѣ Г: Ѡцу Тїмофею: Виленскому же Коїновїю предста телствующу Г: Ѡцу Леонтїю Карповичу Архімандрїту.</p>	<p>ГРАММАТИКИ Славенскиа правилное Сѡнтагма, Потщаніемъ Многогрѣшнаго Мніха Мелетїа Смотрискога, в Коїновїи Братства Церковнаго Виленскаго, при храмѣ соше ствїа Прес(вя)таго и животвращаго Д(у)ха, назданномъ странствующаго сн сканное и прижитое: Лѣта Ѡ воплощенїа Б(о)га Слова 1619 Правашу Ап(о)с(то)лскїй престол великиа Божиа Константінопол скиа Церкви Вселенскому Па тріарсѣ Г: Ѡцу Тїмофею. Виленскому же Коїновїю пред стателствующу Г: Ѡцу Леонтїю Карповичу Архімандрїту. в Евю.</p>

Російська державна бібліотека має найбільшу кількість примірників Граматики Мелетія Смотрицького 1619 року порівняно з іншими книгосховищами. Тут зберігається дев’ять примірників цього видання. Кожний із них має велике наукове значення. Саме тому опис примірників, публікація записів, що свідчать про побутування книг протягом довгого часу, їх власників і читачів, виступає актуальною науковою задачею.

Примірник інв. № 3128 раніше належав видатному бібліографу,

досліднику рукописів та стародруків, бібліофілу Вуколу Михайловичу Ундольському (1816–1864). У книзі на форзацному аркуші є екслібрис В. М. Ундольського, де вказано № 25, який мала книга в збірці бібліофіла, і додано: «Моск. муз. № 68 ». Під екслібрисом також є запис: «Московск. муз. 68 ». Після надходження збірки рукописів і стародруків В. М. Ундольського в Московський публічний і Румянцевський музеї в 1866 р. цей номер було присвоєно даному примірнику. Колекція Ундольського, що налічувала близько 900 книг «церковного друку», була придбана (включаючи рукописи) в липні 1866 р. за 25 000 рублів [2, с. 1; 16, с. 1–2]. Пізніше книзі було присвоєно № 123, про що на цьому ж аркуші свідчить позначка червоним олівцем. Гербовий екслібрис «Московского Публичного и Румянцевскаго Музеевъ № 123» приклеєно на нахзацний аркуш книги. Примірник має тільки один титульний лист із зазначенням дати виходу 1618 р. Він був уперше вказаний в описі бібліотеки Ундольського у звітах Московського публічного і Румянцевського музеїв [16, с. 47, № 15; 18, с. 5, № 10], а також у числі пам'яток слов'янського книгодрукування на виставці, яка була влаштована біля Румянцевського залу в 1867 р. [17, с. 65].

У примірнику аркуші пронумеровані червоними чорнилами. Тим самим почерком і чорнилами написані численні маргіналії. Книга в шкіряній палітурці. На корінці є паперовий ярлик, на якому друкарським способом вказано номер у колекції Румянцевського музею: «123». Форзацним аркушем є сторінка з рукописним текстом, виконаним московським скорописом XVII ст., а нахзацним – сторінка з рукописним текстом, написаним книжковим півустановом XVII ст.

Примірник інв. № 3130 не має початкового титульного аркушу з датою виходу 1618 р. На форзацному аркуші є запис на німецькій мові про те, що Граматика була перевидана у Вільні в 1629 р. і в Москві у 1721 р. Книга була придбана Рум'янцевським музеєм за 180 рублів, про що свідчить запис олівцем на нахзацному аркуші. Примірник у палітурці з дощок, обтягнутих шкірою із блінтовим тисненням і двома застілками, обріз книги – червоного кольору.

Примірник інв. № 6266 раніше належав бібліотеці старообрядницької громади Рогожского цвинтаря. Книга містить два титульних

аркуша: після фактичного титульного аркушу і передмови вpletений другий титул – з датою 1618 року (рис. 1, 2). На форзацному аркуші є запис, зроблений чорнилом напівустановом XVIII ст.: «Сїа граммати́ка Андреи Михайловъ». Після авторської передмови, нижче кінцівки, скорописом XVII ст. зроблені виписки з Канону Пресвятої Богородиці. В тексті книги є численні маргіналії текстологічного характеру на грецькій і слов'янській мовах. Палітурка примірника виконана з дошок, обтягнутих шкірою, з блінтовим тисненням. Одна застібка з двох втрачена. Обріз – червоного кольору.

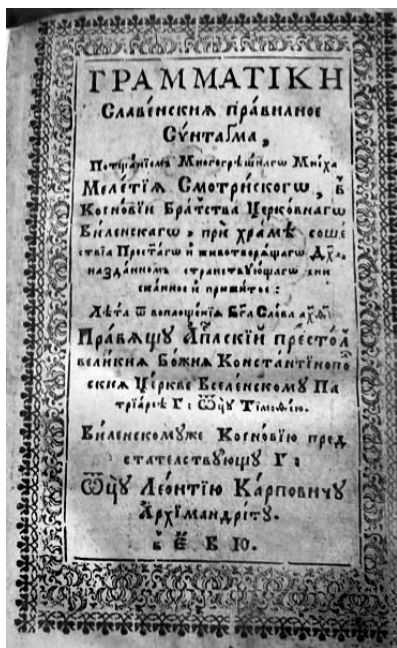

Рис. 1

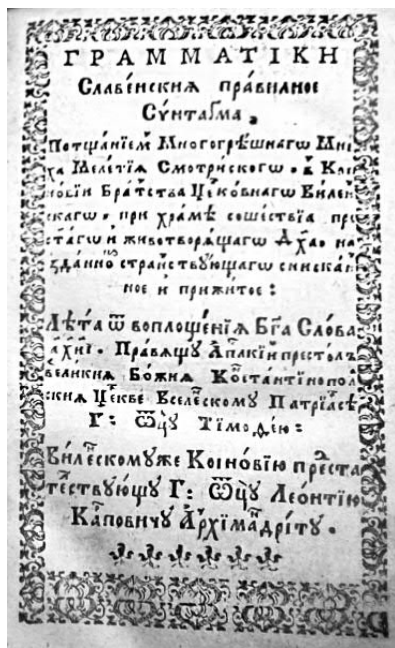

Рис. 2

Із бібліотеки Московської духовної академії походить примірник інв. № 6267. Про це свідчить овальний штамп, відтиснутий синьою фарбою на титульному аркуші «Бібліотека Московской духовной Академіи». Примірник має тільки титульний лист з датою виходу

1619 г. На звороті титульного аркуша під гербом, у рамці з виливних прикрас є запис чорнилом: «У Вукола Ундольскаго», що відсилає до примірника із зібрання В. М. Ундольського, який згодом увійшов до збірки Московського публічного і Румянцевського музеїв (нині – інв. № 3128).

У книзі міститься запис, виконаний скорописом: «Лѣта / 7173-г(о) / дал / в дом / жи/во/на/чал/ные / Тро(и)цы / в Се/рги/евъ / м(о)н(а)ст(ы)рь / сию / кн(и)гу / Грам/ма/ти/ку / ке/ла/рь / ста/ре/ць / Си/мон / Аза/рьинъ / во / вѣ/ки / неСѣ/емле/мо / ни/ко/иму» [13, арк. сигн.)(2 – И 4]. Вкладний запис 1664/1665 р. написаний від імені келаря Троїцько-Сергієва монастиря Симона Азар'їна, незадовго до його смерті (пом. 1665).

Симон Азар'їн (в миру – Сава Леонтъев, син Азар'їн, на прізвисько Булат) прийняв постриг в 1625 р. з ім'ям Симон. У 1625–1630 рр. він був келейником архімандрита Діонісія Зобніновського, в 1630–1631 рр. – скарбником келійної скарбниці патріарха Філарета. У 1632–1633 рр. був будівельником Троїцького монастиря в Алатиру. Після повернення в Троїцько-Сергієв монастир став його скарбником (1634–1645), а пізніше – келарем (1645–1653). У 1654 р. Симон Азар'їн потрапив в опалу і з 1655 по 1657 рр. перебував на засланні в Кирило-Білозерському монастирі [1, с. 161–162]. Останні роки життя провів у Троїцько-Сергієвому монастирі. Незадовго до смерті він підготував до внеску в монастир близько ста книг з його особистої келійної бібліотеки. У 1665 р., після смерті Симона, книги надійшли в скарбницю монастиря, а в 1674–1676 рр. разом з іншими книгами скарбниці – у «книгохранительницю» [8, с. 303]. Відповідно до опису бібліотеки Симона Азар'їна, в книгозбірці було 26 друкованих книг. У числі книг цього вкладу був і цей примірник Граматики Мелетія Смотрицького. Згадка про нього зберіглася в чверть описі бібліотеки Симона Азар'їна, складеному в 1701 р.: «Книга Грамматика, в четверть, печатная, Мелетия Смотрискаго» [8, с. 311 (арк. 275 зв.)]. Всі книги вкладу мали характерні однотипні записи, аналогічні запису у даному екземплярі.

Примірник в палітурці з дощок в шкірі з блінтовим тисненням. Корінець монтований іншою шкірою. Дві застібки втрачені.

Рис. 3

Рис. 4

Примірник інв. № 6311 походить із збірки Московського Публічного і Румянцевського музеїв. Про це свідчить гербовий екслібрис з № 126 на форзацному аркуші (рис. 3). Цей же номер повторений на другому форзацному аркуші червоним олівцем. Також тут маємо запис: «Москов. муз. № 208 изъ Румянц. собр. (№ 53)». На корінці книги зберігся паперовий ярлик з номером «126», виконаним друкарським способом. У цьому екземплярі не збереглися ні один із двох варіантів титульного аркуша, але вміщено факсимільно виконаний титульний аркуш із датою 1619 року. В якості форзацних аркушів використовувалися рукописні аркуші з записами, виконаними українським скорописом XVII ст. Примірник був реставрований у 2017 р., про що є запис олівцем на нахзацному аркуші: «Реставрация П. 2017 Кораблина». Книга в палітурці – дошки в шкірі з блінтовим тисненням. На верхній кришці по кутах – клейма із зображенням чотирьох євангелістів, у середнику – зображення Ісуса Христа з буквами на німбі: «О СѢ Н». Ще два клейма – над і під середником із зображеннями відповідно Ісуса Христа і Богородиці.

У 1947 р з Пруської Королівської бібліотеки в Берліні надійшов примірник Граматики Смотрицького (інв. № 6576). Примірник з обома титульними аркушами (початковим з датою 1618 року і фактичним з датою виходу 1619 р.). На звороті титульного аркуша з датою 1619 року (вплетений першим у книжковий блок) є круглий штамп малиновими чорнилами «Ex Biblioth. Regia Berolinensi» (рис. 4). Примірник в палітурці з картону, обтягнутому мармуровим папером зі шкіряними куточками і корінцем. На корінці – тиснення золотом, у т. ч.: «Melenii Smotriscii Grammatica Slavonica». Обріз – зі синім наприском.

Примірник інв. № 8435 поступив у відділ рідкісних книг РДБ у числі книг збірки вченого математика, бібліофіла Олексія Івановича Маркушевича (1908–1979). На форзацному аркуші є його екслібрис «Из книг А. И. Маркушевича 2027», виконаний художником Олексієм Іллічем Кравченко (1889–1940) у 1921 р. (у центрі – ваза з квітами, за якою чоловік і жінка прогулюються парком і читають книги, перед вазою – розкрита книга зі словами: «из | книг») (рис. 5). На другому форзацному аркуші є запис скорописом XVIII ст.: «Сия грамматика Івана Когінова куплѣна в Ростовѣ дана 1 ру(бль) 20 ко(пеек)» (рис. 6). На цій сторінці є малюнок пером двопер-

Рис. 5

Рис. 6

Рис. 7

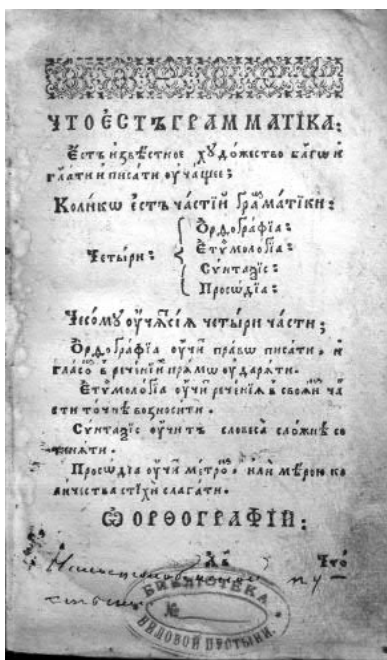

Рис. 8

форзацному аркуші синіми чорнилами: «Бібліотека Нилової пустини №», повторений на титульному аркуші (первісному з датою виходу 1618 р.), а також на арк. (Сигн. А2) (рис. 8). Також тричі повторено запис «Нилостолобенской пустыни» на арк. (Сигн. А2, [А6] зв.,

снтого знамення, а на звороті аркуша – малюнок пером крокуючого лева (рис. 7). У книзі був полистний запис на верхніх полях, проте він був ретельно вимараний. Також примірник містить численні читацькі нотатки на латинській мові. На першому нахзацном аркуші господарські записи: «1816 сентября 16 послано въ Переславль 1 руб, 1 порты, 1 носки, наволочка, худая простыня, и платокъ съ к. Исаемъ Михаил. 23 Петръ Репка. 1 руб., плат. носки. 30 Мих. Васильевъ. руб., порты, полотѣнцо». На другому нахзацному аркуші – малюнок пером плану церкви. На четвертому нахзацному аркуші стоїть штамп синіми чорнилами: «Маг. 45/525 р.» і маргіналія олівцем: «350 =». Книга в палітурці з картону, обтягнутому шкірою з блінтовим тисненням із двома мотузковими зав'язками.

Примірник інв. № 10041 походить із бібліотеки Нілово-Столобенської пустині. Про це свідчить овальний штамп на другому

БЗ зв.). На нахзацному аркуші містяться проби пера XVII в. Книга в палітурці з дошок у шкірі з блінтовим тисненням. На середнику – ваза з квітами і шістьма птахами (двома папугами і чотирма орлами) (рис. 9).

Слід зазначити, що ще один примірник Граматики Мелетія Смотрицького, що належав раніше Віленській публічній бібліотеці (шифр – А 12/25) і надійшов у збірку Румянцевського музею, з екслібрисами о. чину св. Василя Великого Самуїла Навіцкого і Прокопія Гусевіча (1766 г.), власницьким записом Григорія Сяноцької («Та хіазка хієдза Grzegora Sanockiego»), було повернуто в бібліотеку Вільнюського університету, де він зберігається сьогодні (RK 337; inv. 1323565). Передача книги відбулася в 1956 р. у рамках повернення бібліотеці Вільнюського університету частини евакуйованої під час Першої світової війни кириличної колекції Віленської публічної бібліотеки [6, с. 258, 261].

Отже, примірники Граматики Мелетія Смотрицького, виданої в Єв'є в 1619 р., які зберігаються у відділі рідкісних книг Російської державної бібліотеки, дозволяють вивчати як історію самого видання, так і функціонування книги протягом XVII–XX ст. Читачами і власниками книги були вихідці з Речі Посполитої і Московської держави. У XIX ст. книга знаходилася в найбільших книжкових збірках Росії.

Рис. 9

Список використаних джерел

1. Белоброва О. А., Клитина Е. Н. Симон Азарьин // Труды отдела древнерусской литературы. Л., 1985. Т. XL. С. 161–162.

2. *Викторов А. Е.* Собрание славяно-русских рукописей В. М. Ундольского: Библиографический очерк. М. : Университетская типография (Катков и К^о), 1870. – [2], 64 с.

3. *Возна Т.* Наукові розвідки постаті М. Смотрицького // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Серія: Філософія. – 2011. – Вип. 8. – С. 57–68.

4. *Житецький І.* Граматика Мелетія Смотрицького // Книжний вісник : трьохмісячний часопис / Всенародна бібліотека України при УАН. Київ : Друкарь, № 2. – 1919. – С. 67–86.

5. *Засадевич Н. А.* Мелетий Смотрицкий как филолог. Одесса: тип. П. Францова, 1883. – [2], IV, 206 с.

6. *Кажуро И.* Экземпляры из российских библиотек в кириллической коллекции Библиотеки Вильнюсского университета // Румянцевские чтения – 2016: материалы научно-практической конференции Российской государственной библиотеки, (12–13 апреля 2016). Москва : Пашков дом, 2016. Ч. 1. С. 258–262.

7. Каталог белорусских изданий кирилловского шрифта XVI–XVII вв. / [сост. В. И. Лукьяненко]. Ленинград, 1975. Вып. 2: 1601–1654 гг. – 266 с.

8. *Клитина Е. Н.* Симон Азарьин (Новые данные по малоизученным источникам) // Труды отдела древнерусской литературы. Ленинград : Наука. Ленинградское отделение, 1979. Т. XXXIV. С. 298–312.

9. *Короткий В. Г.* Мелетий // Словарь книжников и книжности Древней Руси. СПб : Дмитрий Буланин, 1993. Вып. 3. Ч. 2. С. 346–350.

10. *Короткий В. Г.* Творческий путь Мелетия Смотрицкого. Минск : Наука и техника, 1987. – 190, [2] с.

11. *Крالیук П.* Духовні пошуки Мелетія Смотрицького. Київ: Український Центр духовної культури, 1997. – 192 с.

12. *Макарушка Е.* Граматика Мелетія Смотрицького: критично-історична студія. Львів: Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка, 1908. – [2], 55 с.

13. Мелетій Смотрицький. Граматика. Ев'є: друкарня Віленського братства, 1619. – [252] л.

14. *Німчук В. В.* Граматика М. Смотрицького – перлина давнього мовознавства // Мелетій Смотрицький. Граматика / Підготовка факсимільного видання та дослідження пам'ятки В. В. Німчука. Київ : Наукова думка, 1979. С. 7–111.

15. *Осинский А .С.* Мелетий Смотрицкий, архиепископ Полоцкий. Киев: тип. АО «Петр Барский в Киеве», 1912. – [4], 155 с.

16. Отчет Московского Публичного и Румянцевского музеев за 1866 год. Москва : тип. К.Ф. Александрова, 1898. – [4], 103 с.

17. Отчет Московского Публичного и Румянцевского музеев за 1867–1869 г. Москва : тип. В. Готьє, 1871. [2], IV, [2], 247 с.
18. Отчет Московского Публичного и Румянцевского музеев за 1870–1872 г. Москва : тип. В. Готьє, 1873. – [4], 163 с.
19. *Прокошина Е. С.* Мелетий Смотрицкий. Минск : Наука и техника, 1966. – 160 с.
20. *Соловій М. М.* Мелетий Смотрицький як письменник. Рим; Торонто: Вид-во ОО. Василян, 1977. Т. 1. – 275 с.; 1978. Т. 2. – 450 с.
21. *Федишин І.* Мелетий Смотрицький та його унійна діяльність // Збірник, присвячений світлій пам'яті Мелетія Смотрицького з нагоди трисотні роковин смерті. Львів : [б. в.], 1934. – 36 с.
22. *Яременко П. К.* Мелетий Смотрицький: Життя і творчість. Київ, Наукова думка, 1986. – 158, [1] с.
23. *Baumann H.* Das Erscheinungsjahr der «Slawischen Grammatik» Meletij Smotrickijs // Zeitschrift fur Slawistik. Berlin, 1958. № 3. S. 683–685.
24. *Frick D. A.* Meletij Smotryc'kyj. Cambridge, Massachusetts: Ukrainian Research Institute of Harvard University, 1995. – 424 p.
25. *Frick D. A.* Meletij Smotryc'kyj and the Ruthenian Language Question // Harvard Ukrainian Studies. – 1985. – № 9. – P. 25–52.
26. *Frick D. A.* Meletij Smotryc'kyj and the Ruthenian Question in the Early Seventeenth Century // Harvard Ukrainian Studies. – 1984. – № 8. – P. 351–375.
27. *Grabowski T.* Ostatnie lata Melecjusza Smotryckiego: Szkic z dziejów literatury unicko-prawosławnej wieku XVII // Księga pamiątkowa ku czci Bolesława Orzechowicza. Lwów: nakł. Towarzystwa dla Popierania Nauki Polskiej z Funduszu Bolesława Orzechowicza, 1916. T. 1. S. 318–321.
28. *Weingart M.* Dobrovského Institutiones. Část I, Cirkevňeslovanské mluvnice před Dobrovským. Bratislava: Filosofická fakulta University Komenského, 1923. (Sborník Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě, roč. 1, čís. 16, roč. 3, čís. 38).

References

1. Belobrova, O. A., Klitina, Ye. N. (1985). Simon Azarin [Simon Azaryin]. *Trudy otdela drevnerusskoy literatury*, XL, 161-162. [In Russian].
2. Viktorov, A. Ye. (1870). Sobraniye slavyano-russkikh rukopisey V. M. Undolskogo: Bibliograficheskij ocherk [Collection of Slavic-Russian manuscripts of V. M. Undolsky: Bibliographic essay]. Moscow, Russia: Universitetskaya tipografiya. [In Russian].

3. Vozna, T. (2011). Naukovi rozvidky postati M. Smotrytskoho [Scientific Intelligence of M. Smotrytsky's Figure]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiya". Seriya: Filosofiya*, 8, 57-68. [In Ukrainian].
4. Zhytetskyi, I. (1919). Hramatyka Meletiya Smotrytskoho [Grammar of Meletiy Smotrytsky]. *Knyzhnyy visnyk: triokhmisyachnyy chasopys*. 2, 67-86. [In Ukrainian].
5. Zasadkevich, N. A. (1883). Meletiy Smotritskiy kak filolog [Meletiy Smotrytsky as a philologist]. Odessa, Ukraine: tipografiya P. Frantsova. [In Russian].
6. Kazhuro, I. (2016). Ekzemplary iz rossiyskikh bibliotek v kirillicheskoj kolleksii Biblioteki Vilnyusskogo universiteta [Copies from Russian libraries in the Cyrillic collection of the Vilnius University Library]. *Rumyantsevskije chteniya-2016: materialy nauchno-prakticheskoy konferentsii Rossiyskoy gosudarstvennoy biblioteki*, 1, 258-262. Moscow, Russia: Pashkov dom. [In Russian].
7. Lukyanenko V. I. (1975). Katalog belorusskikh izdaniy kirillovskogo shrifta XVI-XVII vv. [Catalog of Belarusian publications of the Cyril font of the XVI-XVII centuries]. 2. Leningrad, Russia. [In Russian].
8. Klitina, Ye. N. (1979). Simon Azarin (Novyye dannyye po maloizuchennym istochnikam) [Simon Azaryin (New data on little-known sources)]. *Trudy otdela drevnerusskoy literatury*, XXXIV, 298-312. [In Russian].
9. Korotkiy, V. G. (1993). Meletiy [Meletius]. *Slovar knizhnikov i knizhnosti Drevney Rusi*, 3, 2, 346-350. [In Russian].
10. Korotkiy, V. G. (1987). Tvorcheskiy put Meletiya Smotritskogo [Creative path of Meletius Smotrytsky]. Minsk, Belarus: Nauka i tekhnika. [In Russian].
11. Kralyuk, P. (1997). Dukhovni poshuky Meletiya Smotrytskoho [Spiritual search for Meletia Smotrytsky]. Kyiv, Ukraine: Ukrayinskyy Tsentru dukhovnoyi kultury [In Ukrainian].
12. Makarushka, E. (1908). Hramatyka Meletiya Smotrytskoho: krytychno-istorychna studiya [Grammar of Meletia Smotrytsky: a critical historical study]. Lviv, Ukraine: Drukarnya Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka. [In Ukrainian].
13. Meletiy Smotrytskyi (1619). Hramatyka [Grammar]. Evie, Lithuania: drukarnya Vilenskoho bratstva. [In Church-Slavonic].
14. Nimchuk, V. V. (1979). Hramatyka M. Smotrytskoho - perlyna davnioho movoznavstva [Grammar of M. Smotrytsky - a pearl of ancient linguistics]. Meletiy Smotrytskyi. Hramatyka: Pidhotovka faksymilnoho vydannya ta doslidzhennya pamiatky V. V. Nimchuka. Kyiv, Ukraine: Naukova dumka. [In Ukrainian].
15. Osinskiy, A. S. (1912). Meletiy Smotritskiy, arkhiepiskop Polotskiy [Meletius Smotrytsky, Archbishop of Polotsk]. Kyiv, Ukraine: tipografiya AO "Petr Barskiy v Kieve" [In Russian].

16. Otchet Moskovskogo Publichnogo i Rumyantsevskogo muzeyev za 1866 god (1898) [Report of the Moscow Public and Rumyantsev Museums for 1866]. Moscow, Russia. [In Russian].
17. Otchet Moskovskogo Publichnogo i Rumyantsevskogo muzeyev za 1867-1869 g. (1871) [Report of the Moscow Public and Rumyantsev Museums for 1867-1869]. Moscow, Russia. [In Russian].
18. Otchet Moskovskogo Publichnogo i Rumyantsevskogo muzeyev za 1870-1872 g. (1873) [Report of the Moscow Public and Rumyantsev Museums for 1870-1872]. Moscow, Russia. [In Russian].
19. Prokoshina, Ye. S. (1966). Meletiy Smotrityskiy [Meletius Smotrytsky]. Minsk, Belarus: Nauka i tekhnika. [In Russian].
20. Soloviy, M. M. (1977-1978). Meletiy Smotrytskyy yak pysmennyk [Meletii Smotrytsky as a writer]. Rome, Toronto: Vyd-vo oo. Vasyliyan, 1-2. [In Ukrainian].
21. Fedyshyn, I. (1934). Meletiy Smotrytskyy ta yoho uniyna diyalnist [Meletii Smotrytsky and his unified activity]. *Zbirnyk, prysvyachenyi svitlyi pamyati Meletiya Smotrytskoho z nahody trysotnikh rokovyn smerti*. Lviv, Ukraine. [In Ukrainian].
22. Yaremenko, P. K. (1986). Meletiy Smotrytskyy: Zhyttya i tvorchist [Meletii Smotrytsky: Life and Creativity]. Kyiv, Ukraine: Naukova dumka. [In Ukrainian].
23. Baumann, H. (1958). Das Erscheinungsjahr der "Slawischen Grammatik" Meletij Smotrickijs. *Zeitschrift fur Slawistik*. 3, 683-685. Berlin, Germany [In German]. <https://doi.org/10.1524/slaw.1958.3.15.690>
24. Frick, D. A. (1995). Meletij Smotryckyj. Cambridge, Massachusetts: Ukrainian Research Institute of Harvard University, 424 p. [In English].
25. Frick, D. A. (1985). Meletij Smotryckyj and the Ruthenian Language Question. *Harvard Ukrainian Studies*. 9. 25-52 [In English].
26. Frick, D. A. (1984). Meletij Smotryckyj and the Ruthenian Question in the Early Seventeenth Century. *Harvard Ukrainian Studies*. 8, 351-375 [In English].
27. Grabowski, T. (1916). Ostatnie lata Melecjusza Smotryckiego: Szkic z dziejów literatury unicko-prawosławnej wieku XVII. *Księga pamiątkowa ku czci Bolesława Orzechowicza*. 1, 318-321. Lviv, Ukraine: nakł. Towarzystwa dla Popierania Nauki Polskiej z Funduszu Bolesława Orzechowicza. [In Polish].
28. Weingart, M. (1923). Dobrovského Institutiones. Část I, Cirkevňeslovanské mluvnice před Dobrovským. Bratislava, Slovakia: Filosofická faculta University Komenského. [In Slovak].

Стаття надійшла до редакції 15.01.2020 р.

Yuliia Shustova,

PhD, Associate Professor, ORCID 0000-0002-8909-4976,

Russian State University for the Humanities, Department of Auxiliary
Historical Disciplines and Archaeography

6, Miuskaya Sq., Moscow, 125993, Russian Federation;

Russian State Library, Senior Researcher, Department of Rare Books
(Book Museum),

3/5, Vozdvizhenka str., Moscow, 119019, Russian Federation

shustova@yandex.ru

Tel.: +7 (495) 6060148

**Proveniences in Copies of Grammar of Meletius Smotritsky (Evie, 1619)
from the Collection of the Russian State Library**

Slavic Grammar of Meletius Smotritsky (Evie, 1619) is the most important scientific and educational work. This book has had a significant role in the development of education, science and culture in the XVII–XVIII centuries. The surviving copies of the first edition of the work of Meletius Smotritsky are of great scientific interest. The Russian State Library has the largest number of copies of this publication. Nine copies of this edition are kept here. The article considers examines copies of *Grammar* of Meletius Smotritsky from the collection of the Russian State Library, describes the ex-libris, notes, litters, binding. Of great interest is the supplementary record of 1664/1665. It was made by cellarer of the Trinity-Sergius Monastery by Simon Azaryin. Among the records of the XVIII century are of interest information about buying a book in Rostov for 1 ruble 20 kopecks. Copies previously belonged to large monastic collections (the Trinity-Sergius Lavra, the Nilova Hermitage, the Old Believer community of the Rogozhskoye Cemetery), the libraries (the Rumyantsev Museum, the Prussian Royal Library), and the bibliophiles V. M. Undolsky, A. I. Markushevich. Some conclusions about the existence of the book in the XVII–XX centuries are provided.

Keywords: Meletius Smotritsky, Slavic Grammar, old-printed books, existence of copies.